

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора психологічних наук, старшого наукового співробітника
Пророк Наталії Василівни
на дисертацію Волошиної Валентини Віталіївни
«Психологічні технології підготовки майбутнього психолога»,
представленої на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Актуальність теми дисертаційної роботи

Дослідження специфіки професійної підготовки майбутніх психологів тривалий час є предметом наукової рефлексії. Однак, у аксіологічному ракурсі проблеми розвитку професійних компетенцій майбутніх фахівців допомагаючої професії, потребують подальшого й поглибленого вивчення. Слід віддати належне В.В.Волошиній за вибір теми дослідження і звернення до цієї проблеми з метою переосмислення аксіологічної сутності професії майбутнього психолога, осмислення цінності всіх суб'єктів професійної діяльності психолога (як самого психолога, так і його клієнта). Актуальність дослідження обраної теми зумовлена й рядом серйозних особливостей сучасного українського соціуму: останні політичні та соціально-економічні події не тільки внесли суттєві корективи в життя суспільства, а й позначилися на психологічному здоров'ї громадян, збільшивши кількість тих, хто потребує своєчасної адекватної допомоги з боку висококваліфікованих психологів. З огляду на зазначене, роль професійної діяльності психолога та його професійної майстерності набирає нових форм, переструктуровуючи вектори ціннісного й гуманітарного розвитку як особистості, так і суспільства в цілому.

Викладені аргументи переконують в актуальності та своєчасності дисертаційного дослідження В.В.Волошиної, предметом якого обрано психологічні технології підготовки майбутнього психолога у вищому навчальному закладі.

Наукова новизна одержаних результатів

Ознайомлення зі змістом дисертаційного дослідження та авторефератом дисертантки, її публікаціями з теми дослідження, дозволяють зробити висновок про те, що основні положення і результати дослідження, отримані В.В.Волошиною, які визначають наукову новизну дисертації, сформульовані нею самостійно і віддзеркалюють її особистий внесок у галузь психологічних знань.

Варто відзначити високий теоретико-методологічний рівень дослідження, яке вперше висвітлює зміст інноваційних психологічних технологій підготовки, які вибудовуються в струнку систему підготовки фахівців-психологів, забезпечуючи цілісність, поетапність і безперервність професійного становлення цих спеціалістів, посилюючи потенціал ціннісного ставлення, прийняття та визнання обраної професії. При цьому автор враховує особливості спеціалізації і домінантних цінностей особистості.

Заслуговує наукової уваги розроблений дисертанткою концептуальний підхід (ціннісно-особистісний), основні положення якого цілком прийнятні для професійної підготовки майбутніх психологів і суттєво збагачують теоретичний базис психологічної науки.

Запропоновані автором етапи реалізації психологічних технологій в процесі фахової підготовки майбутніх психологів у вищому навчальному закладі, чітко обгрунтовані. Окрім того, вони співвідносяться зі становленням ціннісної самосвідомості майбутніх фахівців.

Теоретично виваженим є запропоноване дисертанткою змістове навантаження та структурні складові (особистісна, професійна, соціальна аксіосфери та аксіоідентичність) інтеграла професійної цінності як результату фахової підготовки та психологічних механізмів його розвитку у майбутнього психолога.

Значущим продуктом наукового пошуку є відстежені й емпірично виявлені автором основні тенденції (ускладнення, інтегрованості та ієрархізації цінностей)

в особистісній, професійній та соціальній аксіосферах ціннісної самосвідомості майбутніх психологів в процесі їх фахового навчання.

До наукових здобутків слід віднести також виокремлені та обґрунтовані критерії, показники і рівні сформованості аксіосфер ціннісної самосвідомості майбутнього психолога та домінантних цінностей його інтеграла професійної цінності.

Представлений зміст концептуальної моделі психологічних технологій підготовки майбутнього психолога чітко структурований, відображає послідовність психолого-педагогічних впливів і необхідний результат процесу підготовки компетентного фахівця. Автором дослідження вибудована логіка формування не тільки професійно значущих цінностей, необхідних для діяльності допомагаючого типу, а й особистісних ціннісних смислів професійної діяльності, які покладені в основу концептуальної моделі підготовки майбутніх психологів.

Вважаємо, що елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Детальне ознайомлення з текстом дисертації В.В.Волошиної дає підстави стверджувати, що підхід дисертантки до розробки та впровадження психологічних технологій підготовки майбутніх психологів у навчально-виховний процес вищого навчального закладу відзначається фундаментальністю й ґрунтовністю вивчення.

Варто відзначити добру структурованість роботи, логічність викладу, якісне оформлення наукового апарату дослідження, обґрунтованість і доцільність використання загальнонаукових теоретичних та емпіричних методів, конструктів ціннісної самосвідомості майбутніх психологів. Використані емпіричні методи відповідають меті та завданням дослідження. Авторські опитувальники пройшли всі необхідні етапи конструювання та перевірки їх психометричних якостей. З

метою унаочнення результатів дослідження в роботі використовується структурний спосіб інтерпретації отриманих даних, який уможливив їх співставлення з раніше встановленими фактами і закономірностями та перевірку структурної моделі функціонування й становлення інтеграла професійної цінності майбутнього психолога в процесі психологічної підготовки у вищому навчальному закладі.

Слід відзначити широку емпіричну базу дисертаційної роботи, яку склали результати низки кількісних та якісних досліджень, що проводилось у період з 2010 до 2015 року. Досліджуваними стали 791 майбутній психолог освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» і «магістр» денної і заочної форм навчання НПУ імені М.П.Драгоманова, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Херсонського державного університету, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Справляє позитивне враження джерельна база роботи. Видання, включені до списку використаної літератури, насамперед зарубіжної, свідчать про докладне опрацювання проблеми, і високий рівень наукової підготовки авторки, її наукову зрілість.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

У вступі чітко обґрунтовано актуальність проблеми, науково коректно сформульовано мету, яка корелює з темою, та конкретизується у завданнях, окреслено об'єкт та предмет роботи. Логічно окреслено систему використаних в роботі дослідницьких методів.

У першому розділі *«Підготовка майбутніх психологів у вищому навчальному закладі»* вичерпно проаналізовано зміст психологічних технологій підготовки майбутнього психолога. Визначено соціальні умови професійної підготовки, до яких дисертанта відносить специфіку навчального процесу, психотехніки, інформаційне психологічне поле, соціально-професійний простір та психологічні детермінанти - особистісні, професійні, соціальні цінності й ціннісні орієнтації майбутніх психологів. Визначено змістове навантаження та структурні

компоненти (особистісна, професійна та соціальна аксіосфери, аксіоідентичність) інтеграла професійної цінності майбутнього психолога та специфіку особистісного вибору ним спеціалізації майбутньої професійної діяльності.

Другий розділ *«Аксіологічна парадигма психотехнологій професійної підготовки особистості майбутнього психолога»* присвячено обґрунтуванню ціннісно-особистісного підходу та його вихідних положень у підготовці майбутнього психолога до професійної діяльності. Аргументовано аксіологічну сутність інтеграла професійної цінності як результату професійної підготовки майбутнього фахівця. Виокремлено психологічні механізми розвитку зазначеного інтеграла. Вичерпно описується модель психологічних технологій підготовки майбутнього психолога до професійної діяльності із зазначенням сутності алгоритмів та провідних механізмів, які відповідають змісту етапних психотехнологій.

Варто відзначити ґрунтовне *«Емпіричне дослідження розвитку інтеграла професійної цінності майбутнього психолога в процесі його фахової підготовки»*, яке презентоване **в третьому розділі** дисертації. Дисертанткою ретельно обґрунтовано критерії та показники розвитку інтеграла професійної цінності, здійснено детальне вивчення конструктів особистісної, професійної та соціальної аксіосфер ціннісної самосвідомості майбутніх психологів. Виявлено специфіку становлення інтеграла професійної цінності та визначено рівень впливу психологічних механізмів на розвиток ціннісної самосвідомості майбутнього психолога.

За результатами констатувального експерименту встановлено недостатність сформованості домінантних цінностей інтеграла професійної цінності майбутніх психологів, які утверджуються в його ціннісній самосвідомості на основі синергії ціннісних орієнтацій, якостей і здібностей в особистісній, професійній та соціальній аксіосферах. Суттєвим недоліком нинішньої системи професійної підготовки майбутніх психологів, за визначенням дисертантки, є те, що в процесі оволодіння професійними компетенціями майбутньому психологу не вдається

усвідомити особистісної цінності професійної діяльності, що може змінювати вектор осмислення себе як професіонала і всього процесу життєтворення. На сьогодні, по за увагою процесу фахової підготовки залишається особистісна аксіосфера майбутнього психолога, яка створює базис розуміння, пізнання і дієвого самовизнання професійних цінностей, соціальної значущості професії та цінності Іншого як суб'єкта професійної діяльності.

На нашу думку, для психологічної науки цінними є виявлені автором закономірності розвитку особистісної, професійної та соціальної аксіосфер ціннісної самосвідомості та інтеграла професійної цінності як динамічного особистісної утворення майбутнього психолога.

З огляду на здійснений теоретико-емпіричний аналіз у **четвертому розділі** *«Психологічні технології формування інтеграла професійної цінності майбутнього психолога в процесі його фахової підготовки»* подано теоретичне обґрунтування специфіки реалізації психологічних технологій формування інтеграла професійної цінності майбутнього психолога, розкрито їх зміст та результати впровадження в навчально-виховний процес вищого навчального закладу.

Заслуговує на увагу й підтримку деталізований опис впроваджених психотехнологій, які охоплювали загально-теоретичний блок, психологічні практики та самотійну діяльність студентів-психологів.

Ефективність розроблених та впроваджених п'яти ціннісно-орієнтованих психотехнологій підтвердилась в процесі повторного аналізу, який здійснювався з метою вивчення рівнів сформованості інтеграла професійної цінності, динаміки інтегрованості його компонентів та активізації механізмів ціннісної самосвідомості майбутніх психологів. За результатами формувального експерименту було встановлено, що для більшості (87,50%) майбутніх психологів експериментальної групи смислотворчими одиницями їх ціннісної самосвідомості стали домінантні цінності «Я-психолог», «Я-консультант», «Я-Інший, Інший-Я», поєднання яких синтезує їх інтеграл професійної цінності, окреслюючи їх

особистісно-професійну самоцінність і здатність до прийняття Іншого як безумовної цінності.

Завершується робота науково обґрунтованими і логічно інтегрованими в цілісну концепцію висновками, які впливають із основних результатів дисертаційної роботи.

Виходячи з аналізу основної частини дисертації, можемо дійти висновку, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання

На наш погляд, результати дисертаційного дослідження характеризуються теоретичною та практичною значущістю. Вони можуть бути використані:

- у подальших теоретичних й емпіричних дослідженнях проблеми професійної підготовки майбутніх психологів;
- у консультативній, тренінговій та просвітницькій діяльності при розв'язанні завдань діагностики й розвитку особистості в процесі її фахового зростання;
- у використанні створених та апробованих психодіагностичних методик для вивчення конструктів аксіосфер ціннісної самосвідомості й механізмів розвитку інтеграла професійної цінності майбутнього психолога;
- у навчальному процесі, а саме: у викладанні курсів із «Вікової та педагогічної психології», «Психології мотивації», «Консультативній психології», «Вступ до спеціалізації», «Інноваційні психотехнології в освіті» у вищих навчальних закладах.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено у двох монографіях і 40 публікаціях, 8 з яких опубліковані в зарубіжних фахових виданнях, а 18 праць відображають результати роботи у вітчизняних фахових

виданнях. Основні положення дисертації широко апробовані на 28-ми наукових конференціях, 9-ти міжнародних (в тому числі і в таких країнах, як Латвія, Литва, Польща) та 14-ти всеукраїнських науково-практичних конференціях, симпозіумах, конгресах тощо. Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, характер статей дисертантки, в яких відображено положення дисертації і результати проведених досліджень, повною мірою розкривають дослідницьку проблему інноватики професійної підготовки майбутніх психологів. Загалом вважаємо, що дисертація пройшла належну апробацію.

Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам МОН України та «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника». Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам Департаменту атестації кадрів МОН України. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого В.В.Волошиною дисертаційного дослідження. Наголосимо, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи здобутки дисертантки, вважаємо за необхідне зазначити наступні дискусійні положення та зауваження до поданої дисертаційної роботи:

1. Недостатньо чітко презентовано складові інтеграла професійної цінності на моделі 1.4.1. Не зрозуміло чи виступає аксіоідентичність, яка представлена в

подальшому, складовою інтеграла професійної цінності майбутнього психолога

2. Дисертаційна робота базується на досить широкій емпіричній базі, охоплює кількісний і якісний аналіз, проте представлені таблиці в тексті дослідження надмірно деталізовані. На наш погляд, варто було б їх дещо узагальнити та деяку частину з них винести в додатки.
3. У здійсненому теоретичному аналізі не конкретизовано особистісні і професійні цінності як психологічні детермінанти професійної підготовки майбутніх психологів. Важливо було б акцентувати увагу на особистісних, професійних і соціальних цінностях, які автор вважає ключовими для майбутнього психолога.
4. У висновках дисертації та авторефераті не завадила б більш розгорнута презентація результатів апробації психологічних технологій фахової підготовки майбутнього психолога, що без сумніву, тільки б підсилило прикладну цінність проведеної роботи.
5. Є деякі зауваження до стилістичного та орфографічного оформлення дисертаційної роботи.

Однак, висловлені нами зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку представленої дисертаційної роботи. Основна їх причина – багатоаспектність і складність проведеного дослідження. Отже, є всі підстави констатувати, що дисертаційне дослідження В.В.Волошиної здійснено на високому науковому рівні, вирізняється науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю та є вагомим внеском у розуміння специфіки психологічних технологій професійної підготовки майбутніх психологів і формування їх інтеграла професійної цінності.

Загальний висновок

Дисертаційна робота на тему «Психологічні технології підготовки майбутнього психолога» поглиблює існуючі знання психологічної науки, а саме є суттєвим внеском у вирішення проблеми підвищення рівня ефективності

професійної підготовки майбутніх психологів під час навчання у вищому навчальному закладі та переосмислення соціальної значущості професійної діяльності психолога в цілому.

Дисертація є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують актуальну наукову проблему розробки та впровадження психологічних технологій підготовки майбутніх психологів та формування їх інтеграла професійної цінності в процесі фахової підготовки у вищому навчальному закладі.

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам до докторських дисертацій.

Вважаємо, що дисертаційна робота на тему «Психологічні технології підготовки майбутнього психолога», представлена на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук, відповідає всім вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» щодо докторських дисертацій, а її автор – Волошина Валентина Віталіївна *заслуговує* на присудження їй наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії психодіагностики
та науково-психологічної інформації
Інституту психології імені Г.С.Костюка
НАПН України

Власноручний підпис
Пророк Н.В.
СТВЕРДЖУЮ
Вчений секретар
Інституту психології
імені Г.С. Костюка
НАПН України

Пророк Н.В.ПРОРОК